

ОСОБИСТІТЬ СУЧАСНОГО ВІТЧИЗНЯНОГО СТУДЕНТА У ВИМІРІ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

У статті визначено дефініцію поняття «загальноєвропейські цінності». Схарактеризовано такі цінності, як гідність, свобода, рівність на основі використання «Хартії основних прав Європейського Союзу». З'ясовано причини звернення українських студентів до цього виду цінностей.

Ключові слова: загальноєвропейські цінності, особистісно зорієнтований підхід, права і свободи людини.

Метою даної статті є виявлення значущості для сучасного вітчизняного студента загальноєвропейських цінностей. Останнім часом соціальна поведінка української студентської молоді характеризується такими тенденціями, як прояв громадянської активності, зумовленість її впливом певних цінностей, які в нашому суспільстві протягом століть нівелювалися, заборонялися, звернення до них жорстоко каралося. Це загальнолюдські цінності гідності, свободи, рівності й справедливості. Їх актуалізація пояснюється демократизмом перетворень насамперед у політичній сфері та сфері міжнародних відносин. Україна обрала європейський вектор свого розвитку. Захист студентською молоддю цих цінностей є закономірністю, оскільки протягом останніх двох десятиріч вона є учасницею демократичного реформування освіти в Україні, на собі зазнала особистісного впливу прогресивних педагогів.

Основними методами, використаними для підготовки статті, є аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем формування особистості студента в умовах ВНЗ, його послідовної професіоналізації; контент-аналіз одного з ключових документів Європейського Союзу – «Хартія основних прав Європейського Союзу». Саме крайній метод дозволив з'ясувати дефініцію поняття «загальноєвропейські цінності», схарактеризувати на основі конкретних статей трьох розділів даного документа такі важливі для становлення прогресивного компетентного фахівця цінності, як гідність, свободи, рівність.

Постановка проблеми. Основу функціонування будь-якого суспільства, культури його членів складають соціальні цінності. Вони є критеріями визначення соціокультурної ідентичності. Вітчизняне студентство є саме тим прошарком українського соціуму, для котрого нині аксіологічний аспект соціального буття є особливо актуальним. Це покоління, яке народилось у незалежній державі, за його пам'яті Україна демонструвала не лише наміри називатись країною демократизму, соборності, рівності, справедливості. Це молодь, особистісне, громадянське, професійне становлення якої співпало з упровадженням у вітчизняну систему загальної середньої та вищої освіти парадигми педагогіки співробітництва, методології особистісно зорієнтованого підходу, принципу людино-центризму. Це саме ті об'єкти професійної підготовки у вітчизняних вишах, інтелект, здібності, моральні якості, компетенції яких сформовані засобами та методами персоніфікованого, суб'єктивованого навчання й виховання. З огляду на дане, закономірним є несприйняття ними будь-яких проявів авторитаризму, заснованого на деспотизмі, менторстві, консерватизмі як в академічному середовищі, так і загалом у суспільстві. Молодь прагне самостійності, прояву ініціативності, вияву креативності, запалу максималізму, що є виявом закономірностей розвитку особистості в юнацькому віці.

У сучасній студентській молоді наявні орієнтири, критерії щодо ставлення до соціуму, довілля, людської моралі, соціальних відносин. Тобто, основою її різнобічної активності є цінності. Студент ВНЗ – майже сформована особистість, через це для нього як для соціального індивіда ключовими є соціальні цінності (ієрархічно розташовані значення, що впорядковують для людини Всесвіт, довілля, соціальні відносини [5, с. 1]). Останні роки української історії засвідчили європейську векторність нашої політичної, економічної й культурної перспективи, що неминуче спричинило трансформацію наших національних цінностей у цінності загальноєвропейські. Першими це продемонстрували демократично виплекана молодь і студенти під час Революції Гідності.

Мета статті. З'ясувати причини актуальності для сучасних вітчизняних студентів загальноєвропейських цінностей та схарактеризувати їхню сутність.

Викладення основного матеріалу дослідження. Студент (від лат. *studens*, від *studio* – навчаюсь) – той, хто навчається у ВНЗ. У Стародавньому Римі та в Середні віки студентами називали

кожного, зайнятого процесом пізнання. З організацією у XII ст. перших університетів в Європі термін «студент» використовували до тих, хто навчався (спочатку і до тих, хто викладав) в університетах. Після введення в університетах вчених звань для викладачів (доцент, професор) студентами називають лише тих, хто в них навчається [2].

В Україні студентами, відповідно до Закону України «Про вищу освіту», називають осіб, які здобувають професійну освіту за відповідною галуззю, спеціальністю, за освітніми рівнями молодший бакалавр, бакалавр, спеціаліст, магістр у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації: технікумах, коледжах, інститутах, академіях, університетах.

Студент вищого навчального закладу формується як майбутній фахівець у різних видах діяльності. Діяльність – це система взаємодії суб'єкта зі світом, що постійно змінюється і в процесі якої формується, втілюється в об'єкті психічний образ та реалізуються відносини суб'єкта. Навчальна активність студента реалізується у педагогічній діяльності, яка має структуру, характерну будь-якому виду діяльності: мета, суб'єкт, об'єкт, сукупність дій та операцій, результат. Однак її зміст є особливим, що детермінується *специфікою мети педагогічної діяльності*: формування компетентнісного, здатного до постійного професійного самовдосконалення та особистісного самовизначення фахівця; *оригінальністю змісту способів виконання дій та операцій*, за допомогою яких реалізується даний вид діяльності: це студентоцентровані способи та прийоми передачі системи професійних знань, умінь і навичок. Має свої *особливості* й очікуваний від такої діяльності *результат*: це не окремі матеріальні блага чи елементи духовної культури, *це інтегроване соціально-психологічне та професійно-предметне новоутворення* – компетентний фахівець із набутим досвідом когнітивної діяльності, зафіксованим у вигляді знань; досвідом здійснення відомих людям способів діяльності за допомогою умінь та навичок, досвідом творчої діяльності, досвідом мотиваційно-ціннісних та емоційно-вольових ставлень.

Студент є *об'єктом* педагогічної діяльності, оскільки саме на нього спрямована пізнавальна, практична, творча, емоційно-оцінна активність науково-педагогічного працівника – *суб'єкта* цієї діяльності. Однак, на відміну від інших видів діяльності, саме змістово-методичною активністю педагога він поступово перетворюється на суб'єкта – рівноправного учасника процесу професіоналізації. Це зумовлено тим, що продукти діяльності викладача матеріалізуються у психічному обличчі іншої людини: у її знаннях, уміннях, навичках, рисах характеру.

Своєрідність даного об'єкта полягає в тому, що він є *суб'єктом* іншого виду діяльності – навчальної: ігрової, дослідницької, комунікативної. Об'єктом діяльності студента є наукова, теоретична і практична інформація, якою він має оволодіти. Продуктами його діяльності є усні, письмові, графічні відповіді. Таким чином у студента як суб'єкта діяльності є своя мета, свій об'єкт, свої способи досягнення мети, свої можливості [1].

Навчальну діяльність студентів визначають три основних *типи мотивів*: мотивація досягнення; пізнавальна мотивація; професійна мотивація. Основою навчальної діяльності є другий тип мотивації, оскільки він відповідає самій природі мисленнєвої діяльності людини; вона виникає у проблемній ситуації і розвивається за умови правильної взаємодії та стосунків студентів і викладачів. У навчанні мотивація досягнення підкоряється пізнавальній та професійній мотивації. Завдання викладача щодо формування студента як суб'єкта навчальної діяльності полягає в необхідності навчити його умінню планувати, організовувати свою діяльність. Зразок виконання цих дій має демонструвати сам викладач.

При організації викладачем впливу на свій об'єкт потрібно враховувати те, що студент ніколи не розвивається у прямій залежності від педагогічного впливу на нього. Він розвивається за своїми законами, властивими його психіці: особливостями сприймання, розуміння, запам'ятовування, становлення волі, характеру, формування загальних та специфічних здібностей. Саме викладачі мають допомогти студентові стати суб'єктом діяльності, в основі якої лежить саморух, самоутвердження, самовдосконалення [1].

Ефективною є дана діяльність за особистісно зорієнтованого підходу до навчання студентів. Знання особливостей студентського віку дозволяє зрозуміти сутність особистості кожного студента та своєчасно надати йому психологічну підтримку у визначенні самого себе і свого життєвого шляху.

У процесі навчання у вищому закладі освіти студент поступово набуває досвіду професійної діяльності. Однак успішність цього процесу визначається не лише системою заходів та впливів на особистість студента в умовах фахової підготовки, вона зумовлюється й результатами цілеспрямованої діяльності з вибору професії, що доведено не лише нашою власною практикою спостереження за абітурієнтами, а й ученими, фахівцями з психології професійної діяльності.

Найбільш використовуваною протягом останнього десятиріччя є *періодизація професіоналізації Ю.П. Поваренкова* [3]. Автор даної класифікації основними критеріями професіоналізації визначає професійну продуктивність, професійну ідентичність, професійну зрілість. *Професійна продуктивність* характеризує ефективність професійного розвитку особистості та ступінь відповідності результатів її діяльності соціально-професійним вимогам. Вона оцінюється на основі *показників* продуктивності, якості та надійності. *Професійна ідентичність* свідчить про значення для індивіда професії та професіоналізації у цілому як засобу задоволення своїх потреб та реалізації, розвитку потенціалу. Вона оцінюється на основі *суб'єктивних показників*: задоволеність працею, професією, кар'єрою, собою; професійна самооцінка, індекси самореалізації та самоактуалізації особистості. *Професійна зрілість* свідчить про сформованість особистісного контуру, про ступінь усвідомлення особистістю своїх можливостей і потреб, вимог, котрі висуваються до неї. Для професійно зрілої особистості характерне вміння співвідносити свої можливості, потреби та професійні вимоги, обирати оптимальну стратегію професійного становлення. Професійна зрілість є провідним *показником* становлення суб'єкта професіоналізації.

У педагогічній психології, педагогіці та психології вищої школи існують різні класифікації студентів як об'єктів навчально-виховного процесу в системі професійної підготовки. *Основними критеріями* формування таких типологій є їхнє ставлення до навчання, до майбутньої професії, система життєвих цінностей і установок.

У процесі навчання у ВНЗ студент водночас є об'єктом навчальної діяльності та, завдяки особистісно зорієнтованому підходу викладача до його підготовки, і її суб'єктом. Ці особливості позначаються на його здатності успішно чи неуспішно оволодівати фахом, професійно становлюватись та вдосконалюватись. Індивідуально-психологічна сфера життєдіяльності студента є вагомим чинником його прогресу як в особистісній, соціальній, так і професійній сферах. Його передумовами є система цінностей, інтересів, потреб особи, що здобуває фах; система її ділових якостей: відповідальність, порядність, високий рівень працездатності, ініціативність, організованість, дисциплінованість. Значною є роль професійно орієнтованої роботи у період доуніверситетського навчання майбутнього абітурієнта; вона дозволяє зробити правильний професійний вибір, сприяє формуванню системи цінностей, які є психологічним підґрунтям для професійної придатності особистості.

Поєднання таких характеристик студентів, як *мотивація вибору професії, ціннісні орієнтації у професійній сфері, уявлення про професію і соціальні установки на продовження навчання*, дозволило М. М. Фіцулі [6] на основі класифікації М.І. Дьяченка та Л.А. Кандибович виділити типи студентів *за рівнем професійної спрямованості*. *Перший тип* (70 %) – студенти з позитивною професійною спрямованістю, які зберігають її до завершення навчання. Вона зумовлена високоморальними принципами обґрунтування вибору професії вищої кваліфікації, чітким уявленням про обрану професію. Орієнтація в професійній сфері пов'язана з привабливістю професії, її відповідністю здібностям, високою суспільною значущістю. Ці студенти характеризуються високим рівнем активності. *Другий тип* (20 %) – студенти, які ще не визначилися між негативним ставленням до професії і продовженням навчання у вищому навчальному закладі. Більшість з них не має чітко вираженої професійної мотивації і достатньо повної інформації про професію. Основна орієнтація в професійній сфері пов'язана із соціальними можливостями, які надає професія, широким застосуванням професійних навичок і професійним зростанням. Вони не завжди виявляють активність. *Третій тип* (10 %) – студенти із негативним ставленням до професії. Мотивація їх вибору зумовлена, як правило, загальносуспільними цінностями вищої освіти. Рівень уявлення студентів про професію низький. У професійній сфері їх найбільше приваблюють матеріальна винагорода, можливість працювати в місті, тобто соціальні можливості, які надає обраний фах. Лише третина з них вважає, що не можна продовжувати навчання у вищому навчальному закладі, негативно ставлячись до обраної професії. Проте установка не реалізується в їх поведінці, вони закінчують навчання і морально не готові до успішної творчої професійної діяльності. Показники активності цього типу невисокі і край нестійкі.

Студент, навчаючись у ВНЗ, засвоює відповідну систему знань, умінь та навичок, необхідних не лише для виконання в майбутньому суто професійних функцій, освітньо-виховне середовище закладу вищої освіти формує його й до виконання певних соціальних ролей як у професійних, так і в позапрофесійних об'єднаннях. Залежно від *ставлення студентів до професійного навчання і громадської роботи, за їхньою соціальною активністю та позанавчальними інтересами* Л.Г. Подоляк

та В.І. Юрченко [4] виокремлюють такі типи студентів.

1-ий тип: студенти, яким притаманний комплексний підхід до мети та завдань професійного навчання; вони мають широкі пізнавальні інтереси, допитливі, ініціативні, успішно навчаються з усіх предметів; багато читають різної літератури, самі активно шукають нові аргументи, додаткові обґрунтування, порівнюють інформацію і знаходять істину, зацікавлено обмінюються думками з товаришами, перевіряють достовірність своїх знань; студент такого типу має *орієнтацію* на *широку спеціалізацію*, на різнобічну глибоку професійну підготовку; він бере активну участь у роботі наукових гуртків або проводить наукові дослідження разом із викладачем; ці студенти активні в громадській роботі, знаходять час для відвідування театру й музею, занять спортом тощо.

2-ий тип: студенти, які чітко *орієнтуються на вузьку спеціалізацію*; хоча пізнавальна діяльність студента й виходить за межі навчальної програми, проте, на відміну від першого типу, якому притаманне подолання рамок навчальної програми нібито в ширину, цей вихід здійснює в глибину; для даної групи студентів притаманне цілеспрямоване, вибіркове набуття лише тих знань, умінь і навичок, які необхідні (на їхню думку) для майбутньої професійної діяльності; ці студенти добре й відмінно навчаються з предметів, що пов'язані з їхньою спеціальністю, одночасно не виявляючи належного інтересу до суміжних наук і дисциплін; система духовних запитів студента звужена рамками професійних інтересів і тими, які перебувають поблизу них.

3-ій тип: сфера інтересів знаходиться за межами навчально-професійної діяльності; до навчання ставляться байдуже, постійно пропускають заняття, мають «хвости»; якщо їм допомагають товариші (батьки або викладачі), то часто «дотягують» до отримання диплома.

Емпіричні дослідження, проведені зі студентами педагогічних ВНЗ, дозволили Л.Г. Подоляк та В.І. Юрченку представити ідеального студента:

- *очима студентів:* той, хто звільнений від шкільних стереотипів;
- *очима викладачів:* уміє вчитись; розсудливий; самостійний (самоконтроль, самоорганізація); творчий (мислить творчо); має інтерес до науки.

Навчання студентів, їхня професіоналізація відбувається не лише під впливом академічного середовища. Сучасні вітчизняні студенти мають активну громадянську позицію. Вони є супротивниками як деспотичної, авторитарної корумпованої влади, так і бездіяльного, безперспективного егоцентрованого існування чиновницького апарату, їх бентежить відсутність правосуддя в Україні, вони засуджують зовнішню агресію щодо нашої країни, працюють волонтерами, підтримуючи захисників незалежності. Це зумовлено тим, що особистісно зорієнтований підхід до навчання студентської молоді сприяв формуванню їх як самодостатніх особистостей із високим рівнем духовної культури, майбутніх інтелігентних спеціалістів, осіб із лідерськими якостями. Водночас значна кількість вітчизняних студентів вільно володіють англійською мовою, мають розвинені навички використання ІТ-технологій, що дозволяє їм долучитись не лише до професійно-інформаційного простору, а й жити за цінностями, властивими Європі і світові. З огляду на дане вважаємо доречним уточнення сутності категорії «загальноєвропейські цінності» та здійснення їх аналізу.

Ключовим документом для розуміння цього виду цінностей є «Хартія основних прав Європейського Союзу» [7]. Цей документ було проголошено 7 грудня 2000 року в Ніцці на засіданні Європейського Парламенту. Хартія складається з 54 статей, поділених на 7 розділів. Схарактеризуємо цінності, які особливо є актуальними для сучасної вітчизняної молоді. У 1–6 розділах тлумачаться фундаментальні цінності: гідність, свобода, рівність, солідарність, права громадян і правосуддя. 7 розділ регулює застосування цих документів.

Особливу значущість має 1 розділ «Гідність» (1–5 статті), оскільки в ньому закріплені права й гарантії, які забезпечують гідне життя людини в суспільстві: право на життя, заборона тортур, рабства. Зокрема право на особисту недоторканність передбачає право кожної людини на фізичну недоторканність і недоторканність психіки. У 2 розділі – «Свободи» (6–19 статті) – увага приділена громадянським і політичним свободам з прав людини: право на свободу й особисту недоторканність, на повагу до приватного і сімейного життя, захист інформації особистого характеру; свободу думки, совісті та віросповідання, свободу мистецтва та науки; акцентована увага на закріпленні таких соціальних прав, як право на освіту, свободу професійної та підприємницької діяльності; право на працю, власність, на притулок.

Норми щодо забезпечення рівності перед законом, недискримінація; культурне, релігійне й лінгвістичне різноманіття, рівність жінок і чоловіків, права дітей та людей похилого віку, осіб із

фізичними вадами закріплені статтями 20-26 третього розділу («Рівність») Хартії.

Висновки. Прагнення вітчизняних студентів до запровадження в соціальне й професійне життя загальноєвропейських цінностей зумовлене тим, що Україна є незалежною європейською державою. Вона має стати країною добробуту, свідомих громадян і справедливих законів. Для них бути громадянином європейської країни означає бути гідним поваги, визнання й довіри.

Список використаних джерел:

1. Вітвицька С. С. Студент як об'єкт – суб'єкт педагогічної діяльності // Вітвицька Світлана Сергіївна. Основи педагогіки вищої школи. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – С. 98.
2. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Поваренков Ю. П. Диалектика становления профессионала: Психологические основы периодизации профессионализации // Ярославский психологический вестник. – Москва – Ярославль, 1999. – Вып. 1.
4. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-ге вид. – К. : Каравела, 2008. – 352 с.
5. Сакало. О. Є. Європейські цінності : сутнісні основи та практичне втілення. – Полтава: Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, 2015. – С. 106–109 [Електронний ресурс] – Режим доступу: /dspace. npnu.edu .ua / bitstream / 123456789 /4335/ 1 /Sakalo. pdf.
6. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник / М. М. Фіцула. – 2-е вид., доп. – К. : Академвидав, 2010. – 456 с.
7. Хартія основних прав Європейського Союзу [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_524.

Л. Барановская

ЛИЧНОСТЬ СОВРЕМЕННОГО ОТЕЧЕСТВЕННОГО СТУДЕНТА В СОИЗМЕРЕНИИ ОБЩЕЕВРОПЕЙСКИХ ЦЕННОСТЕЙ

Резюме. В статье определена дефиниция понятия «общеευропейские ценности». Охарактеризованы такие ценности, как достоинство, свобода, равенство с использованием «Хартии основных прав Европейского Союза». Установлены причины обращения украинских студентов к этому виду ценностей.

Ключевые слова: общеευропейские ценности, достоинство, свобода, равенство, студент.

L. Baranovska

PERSONALITY OF THE MODERN NATIVE STUDENT IN THE ALL-EUROPIAN VALUES ASPECT

Summary. In the article definition of the concept «all-European values» is determined. This values (dignity, freedom, egulity) is characterized with using «Charter of general authorities of European Union». The reasons of Ukrainian students conversion to this kind of values is established.

Keywords: all-European values, dignity, freedom, egulity, student.